

УДК 1:378

**МОДЕРНІЗАЦІЯ ОСВІТИ В УМОВАХ
ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ****MODERNIZATION OF EDUCATION
IN THE CONDITIONS OF EUROPEAN
INTEGRATION OF UKRAINE****Юшкевич Ю. С.,**

кандидат філософських наук, старший викладач кафедри філософії, історії та політології, Одеський національний економічний університет (Одеса, Україна), e-mail: gjs030680@gmail.com

Yushkevych Y. S.,

PhD in Philosophy, Senior Lecturer of the department of philosophy, history and political science, Odessa National Economic University (Odessa, Ukraine), e-mail: gjs030680@gmail.com

Метою даної статті є дослідження процесу модернізації української освіти в контексті євроінтеграції, компаративістський аналіз європейського та національного векторів удосконалення освітньої системи, визначення оптимального шляху подальшого розвитку української вищої освіти. Було зроблено висновок, що процес модернізації системи національної освіти в умовах євроінтеграції можна визначити як прогресивний динамічний розвиток у напрямку підвищення якості освіти та її економічної ефективності, гуманізації та гуманітаризації освітнього простору. Оптимальною формою модернізації системи вищої освіти є впровадження «студентоцентричної моделі навчання», концептуальну основу якої складають персоналізація, компетентнісний підхід, забезпечення реалізації принципу свободи та формування почуття відповідальності за власне навчання.

Ключові слова: вища освіта, гуманізація, гуманітаризація, модернізація української освіти, студентоцентрична модель навчання, якість освіти.

The purpose of this article is to study the process of modernizing of Ukrainian education in the context of European integration, comparative analysis of European and national vectors for improving the educational system, and determining the optimal path for the further development of Ukrainian higher education. It was concluded that the process of modernizing of the national education system in the conditions of European integration can be defined as progressive dynamic development in the direction of improving the quality of education and its economic efficiency, humanization and humanitarization of the educational space. The optimal form of modernization of the higher education system is the introduction of a «student-centered learning model», the conceptual basis of which is personalization, competence-based approach, ensuring the implementation of the principle of freedom and the formation of a sense of responsibility for their own learning.

Keywords: higher education, humanization, humanitarization, modernization of Ukrainian education, student-centered learning model, quality of education.

У контексті посилення процесу глобалізації, що призвів до трансформаційних змін всіх сфер життя українського суспільства та актуалізації проблеми збільшення конкурентоздатності вищих навчальних закладів України, модернізація системи вищої освіти нашої держави стає нагальною необхідністю.

Різні аспекти проблеми модернізації освіти розглядаються в працях багатьох вітчизняних науковців, зокрема В. П. Андрущенка, А. І. Бойко, С. Ф. Клепка, В. Г. Кременя, В. С. Лутая, М. І. Михальченко, С. М. Ніколаєнко, В. О. Огнев'юка, Є. А. Пінчука, В. С. Пазенка, М. Ф. Степко, В. Д. Шинкарука, В. А. Яблонського тощо. Але гіпердинамізм розвитку сучасного українського суспільства, процеси глобалізації, демократизації та інформатизації соціального простору, у тому числі його освітнього сегменту,

обумовили актуалізацію цього питання. Тому, не дивлячись на значний внесок представників педагогічної науки та філософії освіти, ми вважаємо за необхідне долучитись до вивчення проблеми модернізації освіти, зокрема української.

Метою даної статті є дослідження процесу модернізації української освіти в контексті євроінтеграції, компаративістський аналіз європейського та національного векторів удосконалення освітньої системи, визначення оптимального шляху подальшого розвитку української вищої освіти.

У цілому поняття «модернізація» розглядається як процес, по-перше, прогресивних змін, що поліпшують стан системи – соціальної, політичної, економічної, культурної тощо, – переводять її на більш високий рівень, що характеризується її оновленням, по-друге, спрямованих трансформацій, що носять активний та прогностичний характер, який передбачає розуміння цілі та розробку відповідної стратегії. Тому, виходячи з вище окресленого контексту, потребує чіткого визначення мета модернізації української освітньої системи та зміст корелюємих з нею завдань.

Серед основних завдань, що постають перед представниками освітньої сфери в світлі модернізації системи вищої освіти виділяють підвищення її якості та посилення взаємодії з реальним сектором економіки [4, с. 369], що в подальшому сприятиме поліпшенню зайнятості випускників.

Отже, першим питанням до якого слід звернутися є підвищення якості освіти. Не дивлячись на те, що ми живемо в ХХІ сторіччі, основна місія освіти, зокрема вищої – надання можливості навчатися – залишається незмінною. Але внаслідок посилення глобалізаційних процесів, стрімкого розвитку інформаційних технологій, прискорення темпів людського життя в цілому, трансформується зміст самого процесу навчання. Знання, що сьогодні були актуальними, назавтра вже стають застарілими, тому цілком втрачає сенс їх пасивна трансляція та «інформування» студентів.

Сучасний формат «освіченості» передбачає не лише наявність сукупності теоретичних знань у людини, яка отримала вищу освіту, а вміння застосовувати їх на практиці. Така особистість не є лише носієм інформації, вона здатна до креативного застосування знань, результатом чого є продукування принципово нових ідей та поява альтернативних шляхів подальшого розвитку як окремої особистості, так і суспільства у цілому.

Таким чином, основним індикатором, що має превалююче значення при ідентифікації індивіда як «сучасно освіченої особистості» є «креативність», яка при цьому розглядається не як природжена геніальність, а схильність до творчого вирішення проблемних ситуацій, нестандартності у міжособистісній комунікації, новаторського підходу до навколишнього предметного середовища, що може бути розвинена протягом життя. Креативна особистість здатна

побачити проблему, що потребує уваги там де інші її не бачать, визначити мету, відповідні завдання та найбільш оптимальний, інноваційний, позбавлений ризиків напрямок її вирішення серед максимальної кількості альтернативних варіантів. Реалізація програми формування креативності передбачає одночасний розвиток й здатності до «самостійного, критичного, рефлексивного мислення» [1, с. 87–88].

Слід зазначити, що існує безліч методик формування креативності, але на особливу увагу заслуговують технології, що знаходять застосування в межах вищого навчального закладу, зокрема інтерактивна модель навчання. Організація заняття в інтерактивній формі передбачає не тільки активну участь суб'єкта навчання, а й безпосередню взаємну комунікацію всіх учасників цього процесу. Тобто основними принципами на яких базується ця модель є діалогізм та здатність до взаємодії. До інтерактивних технологій відносять методи – проблемна лекція, «мозкова атака», проектування, робота у малих групах, рольова гра, case study, – які об'єднують наявність певної проблеми, як об'єкта дослідження. Найбільш проблематичний і плюралістичний зміст мають питання та ситуації, що розглядаються філософією – кожне філософське твердження потребує критичного підходу та самостійної рефлексії. Вправи по розвитку креативності, зокрема методи, що застосовуються у Гарвардському університеті, постійно практикуються при вивченні філософії, яка спонукає до аналізу найбільш абстрактних понять визначення яких потребує застосування максимального обсягу творчої енергії.

Необхідно акцентувати, що проблема підвищення якості освіти є багатоаспектною у своєму вирішенні. Так, вище окреслена зміна змісту навчання, очікуваних результатів, якими виступають компетентності, що визначаються сучасним динамічним, гіпермобільним, інформатизованим світом, обумовлює необхідність відповідної трансформації й образу того, хто допомагає студенту на шляху становлення його як «сучасно освіченої особистості» – викладача.

У Спільній доповіді Ради та Комісії щодо реалізації стратегічних рамок європейського співробітництва в галузі освіти і професійної підготовки, акцентується на необхідності синергії між освітою, науковими дослідженнями та безпосередньою сферою застосування «знання», що має носити інноваційний характер, актуалізує таким чином навчальні програми дисциплін, що викладаються у вузах, в світлі орієнтації модернізаційного процесу на затвердження «економіки знань» та потреб суспільства, що постійно змінюється [5, р. 27]. У Проекті Робочої групи з Реформування вищої освіти, який було підготовлено для Європейської Комісії з підвищення якості навчання у вищих навчальних закладах Європи, також, зазначено, що навчання, повинно відбуватись в багатому науковими дослідженнями середовищі, де зміст предмету викладання відзеркалює останні результати цих досліджень,

що надає студентам можливість розвитку академічної грамотності та набуття професійних і загальних компетентностей, які можуть бути застосовані в сучасному світі, зокрема на ринку праці [7, р. 19]. Ці тенденції знайшли відображення у Національній доповіді «Цілі Сталого Розвитку: Україна», в якій серед 17 глобальних цілей названо й підвищення якості освіти, що, в першу чергу, залежить від «забезпечення її тісного зв'язку з наукою, сприяння формуванню в країні міст освіти та науки», індикатором чого є «місце України у рейтингу Global Competitiveness Report за напрямом «вища освіта» та кількість університетських міст» [3, с. 34]. Заслугове на увагу те, що зіставлення глобальних завдань ЦСР – в яких відсутнє акцентування на посиленні наукової складової освітньої сфери як критерію підвищення її якості – із національними завданнями, свідчить про зміну пріоритетів у європейській стратегії розвитку системи освіти. Цільовим завданням, від реалізації якого залежить реальне вдосконалення системи вищої освіти, є наявність професійної підготовки викладачів вищих навчальних закладів, можливості для безперервного професійного розвитку та підвищення їх кваліфікації як викладачів, а не тільки спеціалістів у вузькій науковій проблематиці [7, р. 15]. Крім цього, необхідність формування у студентів актуальних в наш час компетентностей, що більш докладно буде розглянуто нижче, вимагає наявності відповідних якостей й у викладачів, які повинні виступати не тільки їх носіями, а й розуміти яким чином, за допомогою яких методик та технологій розвинути креативність, адаптивність, критичне мислення тощо у студентської аудиторії. Зрозуміло, що вирішення цієї проблеми потребує значної уваги та фінансового інвестування, що не може бути реалізовано в одну мить, але саме це є напрямком якого слід дотримуватись на шляху підвищення якості української освіти в контексті її інтеграції в європейський освітній простір.

Виконання другого з вище окреслених завдань, а саме налагодження зв'язків з реальним сектором економіки та поліпшення зайнятості випускників, передбачає необхідність посилення соціально-економічної та професійної спрямованості навчання. Але це питання є достатньо неоднозначним.

Слід наголосити, що в сучасній європейській думці наявні дві протилежні позиції щодо співвідношення професійної та гуманістичної складових в системі освіти – прагматична та ліберальна. В межах прагматичної парадигми, основним завданням освіти вважається підготовка професіоналів, активність яких спрямована на отримання знань в межах конкретної спеціалізації. Пропагується, так би мовити, «найменша трата сил», звільнення від зайвих знань, що зменшують потенціал орієнтованої на користь та вигоду практики. Прикладом реалізації такої лінії освітньої діяльності можна вважати корпоративні форми освітніх інституцій, що повністю підпорядковані і обмежені внутрішньою політикою та вимогами певних комерційних організацій, що

зацікавлені лише в наявності достатньо вузького кола компетентностей у майбутніх працівників. На протипагу утилітаризму, представники ліберальної позиції, що орієнтуються на самоцінність знання як такого, наголошують на конститутивності гуманістичного підходу в межах якого основна місія освіти вбачається у формуванні людини як неповторного мікрокосму, реалізації духовного потенціалу та розвитку творчих здібностей особистості.

На наш погляд, у XXI сторіччі актуалізується необхідність примирення цих двох позицій. Так, у Проекті Робочої групи з Реформування вищої освіти, який було підготовлено для Європейської Комісії з підвищення якості навчання у вищих навчальних закладах Європи зазначено, що вищі навчальні заклади, як частина системи освіти, не повинні навчати студентів вузьким спеціалізаціям, заснованим тільки на професійних знаннях, а мають йти далі, прагнучи до інтегрального формування людини. Вища освіта зобов'язана допомогти студентам створити фундаментальну базу, на якій вони зможуть побудувати свої майбутні професійні компетентності [7, р. 36].

Крім цього, якщо звернутись до визначення поняття «вища освіта», що сформульовано в Законі України «Про вищу освіту», то слід наголосити на тому, що серед інших компетентностей, зокрема практичних та професійних, які здобуваються студентами у закладі вищої освіти, зазначена наявність розвинутого мислення та світогляду, морально-етичних цінностей [2], які, «сучасно освічена людина», здатна реалізовувати у своїй практичній діяльності. Тому, на наш погляд, не викликає ніякого сумніву, актуальність викладання гуманітарних дисциплін у вищій школі, при вивчення яких і відбувається формування вище окреслених якостей.

Слід акцентувати, що оптимальним шляхом модернізації сучасної української системи вищої освіти, в контексті вище окреслених складових цього процесу, є реалізація «студентоцентричної моделі навчання» концептуальною основою якої виступають наступні чотири принципи.

Основоположним принципом інтегрованої системи навчання, що орієнтована на студента, виступає персоналізація. Слід зазначити, що система навчання, в межах якої першочерговим завданням виступає якісна підготовка кожної окремої особистості, а не підтримка навчального процесу в цілому, вимагає перенесення уваги з викладача та уніфікованих програм і стандартів на особистість кожного студента, тобто індивідуального підходу. При конструюванні навчального процесу слід враховувати те, що студенти на початку свого навчання мають різний рівень базових знань, специфічні інтелектуальні здібності та психологічні особливості, неоднакові цілі та інтереси тощо. Тому, необхідно мати певний комплекс альтернативних варіантів реалізації процесу навчання у якому буде все враховано.

Не менше значення при реалізації «студентоцентричної моделі навчання» має

компетентнісний підхід. У контексті інтеграції України до європейського освітнього простору доречним є звернення до п'яти блоків ключових компетентностей, прийнятих Радою Європи, носіями яких повинні бути представники сучасного європейського суспільства. По-перше, це політичні та соціальні компетентності – здатність нести відповідальність, вирішувати конфлікти ненасильницьким шляхом та брати участь у групових рішеннях, керуванні та вдосконаленні демократичних інститутів. До другого блоку відносяться міжкультурні компетентності, що обумовлені необхідністю співіснування у мультикультурному суспільстві – здатність до толерантного і шанобливого ставлення до представників інших культур, мов та віросповідань. Третім блоком виокремлено комунікативні компетентності – здатність до майстерного усного та письмового спілкування як рідною мовою, так і декількома іноземними. До четвертого блоку відносяться компетентності пов'язані з появою інформаційного суспільства – з одного боку, це здатність до майстерного застосування цих технологій, а з іншого, наявність критичного підходу до інформації, що розповсюджується засобами масової комунікації та рекламодавцями. Остання але найбільш важлива група компетентностей пов'язана з формуванням здатності до навчання впродовж усього життя як в професійному так і в соціальному сенсі [8, р. 16].

Окрім вище перелічених ключових компетентностей, формування яких є пріоритетним завданням будь-якого навчального процесу, під час навчання студент набуває і інших здібностей, що пов'язані з подальшою професійною діяльністю. Неодмінною умовою здійснення ефективного навчання є наявність внутрішньої вмотивованості учасників навчального процесу. Саме розуміння результативності навчального процесу, що формується у наслідок інформованості студентів щодо компетентностей носіями яких вони стануть наприкінці навчання є запорукою активного та відповідального виконання своїх обов'язків учасниками цього процесу. Крім того, однією з прогресивних детермінант може бути кардинальна модернізація системи оцінювання студентів у напрямку вільного пересування за рівнями підготовки. Ця система передбачає усуненні обмеження студентів виходячи з вікових чи часових критеріїв – студент повинен просуватися уперед та допускатись до наступного рівня навчання коли він оволодів контентом, а не відпрацював заздалегідь визначену кількість годин.

Наступний принцип студентоцентричної моделі навчання, що реалізує гасло «навчання в будь який час в будь якому місці», обумовлює необхідність усунення не тільки часових але й просторових меж. Орієнтована на всебічний прогресивний розвиток кожного студента система, і в цьому контексті, повинна бути максимально варіативною. Виходячи з інтелектуальних та психологічних особливостей студентів – швидкості опрацювання матеріалу, схильності до самостійного або групового

навчання тощо – виникає необхідність виходу в процесі навчання як студентів, так і викладачів, за межі традиційного навчального дня та навчального закладу. Це обумовлює нагальність застосування інформаційних технологій, що надають студентам можливість опрацювання матеріалу за межами навчального закладу та одночасно полегшують комунікацію між студентом та викладачем, який у випадку виконання завдань на віддаленні виконує роль викладача-тьютора, що спрямовує та контролює процес навчання.

Конститутивну роль у процесі успішної реалізації «студентоцентричної моделі навчання» грає готовність студента взяти на себе відповідальність за власне навчання та бути активним учасником навчального процесу. Алгоритм реалізації цього принципу передбачає самостійну постановку найближчих завдань студентом для досягнення загальної мети навчання та їх корегування після аналізу власного рівня опанування навчального матеріалу на кожному з подальших етапів. Таким чином, студент бере на себе все більшу відповідальність за своє навчання, використовуючи стратегії саморефлексії та саморегуляції, що допомагають йому на шляху до власного успіху [6, p.8–9].

Отже, процес модернізації системи національної освіти в умовах євроінтеграції можна визначити як прогресивний динамічний розвиток у напрямку підвищення якості освіти та її економічної ефективності, гуманізації та гуманітаризації освітнього простору. Оптимальною формою модернізації системи вищої освіти є впровадження «студентоцентричної моделі навчання», концептуальну основу якої складають персоналізація, компетентнісний підхід, забезпечення реалізації принципу свободи та формування почуття відповідальності за власне навчання.

Список використаних джерел

1. Бульвінська, ОІ., Гриценко, МВ., Рябченко, ВІ., Самчук, ЗФ., Червона, ЛМ. 2015. 'Аналіз провідного вітчизняного та зарубіжного досвіду гуманізації вищої освіти як засобу забезпечення її якості. Частина І', К.: *ІВО НАПН України*, 203 с.: (Препринт – аналітичні матеріали).
2. 'Закон України «Про вищу освіту»'. [online] Доступно: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
3. 'Національна доповідь «Цілі Сталого Розвитку: Україна»', 2017. Київ: *Міністерство економічного розвитку і торгівлі України*, 174 с.
4. Хоружий, ГФ., 2016. 'Європейська політика вищої освіти: монографія', Полтава: *Дивосвіт*, 384 с.
5. '2015 Joint Report of the Council and the Commission on the implementation of the strategic framework for European cooperation in education and training (ET 2020)', *Official Journal of the European Union*, 15.12.2015. URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52015XG1215\(02\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52015XG1215(02))
6. Glowa, L., Goodell, J., 2016. 'Student-centered learning: functional requirements for integrated systems to optimize learning', Vienna: *International association for K-12 online learning (iNACOL)*, 125 p.
7. 'High Level Group on the Modernization of Higher Education', 2013, Report to the European Commission on Improving the quality of teaching and learning in Europe's higher education institutions (June 2013), Luxembourg: *Publications office of the European Union*, 84 p.

8. 'Key Competencies for Europe', 1997, Report of the Symposium (Berne, Switzerland, March 27–30, 1996), A Secondary Education for Europe Project, Strasbourg, 72 p.

References

1. Bul'vins'ka, OI., Grycenko, MV., Rjabchenko, VI., Samchuk, ZF., Chervona, LM. 2015. 'Analiz providnogo vitchyznjanogo ta zarubizhnogo dosvidu humanizacii' vyshhoi' osvity jak zasobu zabezpechennja i'i' jakosti. Chastyna I (Annalis the leading domestic and foreign experience of humanization of higher education as a means of ensuring its quality. Part I)', K.: *IVO NAPN Ukrainy*, 203 s.: (Preprint – analytical materials).
2. 'Zakon Ukrainy «Pro vyshhu osvitu» (Law of Ukraine «On Higher Education»)' . [online] Dostupno: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
3. 'Nacional'na dopovid' «Cili Stalogo Rozvytku: Ukrain'a» (The National Report «Sustainable Development Goals: Ukraine»)', 2017. Kyi'v: *Ministerstvo ekonomichnogo rozvytku i torgivli Ukrainy*, 174 s.
4. Horuzhyj, GF., 2016. 'Jevropejs'ka polityka vyshhoi' osvity: monografija (European higher education policy: monograph)', Poltava: *Dyvosvit*, 384 s.
5. '2015 Joint Report of the Council and the Commission on the implementation of the strategic framework for European cooperation in education and training (ET 2020)', *Official Journal of the European Union*, 15.12.2015. URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52015XG1215\(02\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52015XG1215(02))
6. Glowa, L., Goodell, J., 2016. 'Student-centered learning: functional requirements for integrated systems to optimize learning', Vienna: *International association for K-12 online learning (iNACOL)*, 125 p.
7. 'High Level Group on the Modernization of Higher Education', 2013, Report to the European Commission on Improving the quality of teaching and learning in Europe's higher education institutions (June 2013), Luxembourg: *Publications office of the European Union*, 84 p.
8. 'Key Competencies for Europe', 1997, Report of the Symposium (Berne, Switzerland, March 27–30, 1996), A Secondary Education for Europe Project, Strasbourg, 72 p.

* * *